

CRNOGORSKA KNJIŽEVNOST ZA ĐECU I MLADE

Korijeni crnogorske književnosti za decu i mlade sežu u duboku prošlost crnogorskog naroda, u vrijeme nastajanja prvih usmenih umotvorina na narodnom crnogorskom jeziku. Bile su to forme prilagodene uzrastu deteta, namijenjene vaspitanju i obrazovanju najmlađih, ali i zabavi i razonodi. Prenosile su se s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju, u istom ili nešto izmijenjenom obliku, jezički i motivski vezane za ambijent u kome su nastale. Naše narodne tašalice, razbrajalice, pitalice, zagonetke, uspavanke, i druge kraće forme, a kasnije, u poodraslom dobu deteta, basne, bajke, lirske i epske pjesme bile su prva i jedina lektira mnogim naraštajima crnogorske dece i mladeži. Usmeno stvaralaštvo, neprocjenjivo blago crnogorskog naroda, zabilježeno i sačuvano za buduća vremena, bilo je, donekle, i osnov za stvaranje pisane crnogorske književnosti i imalo vidnog uticaja na mnoge pisce doba predromantizma, a i kasnije.

Začeci naše pisane književnosti, i one koja je dijelom bila namijenjena mladima, datiraju u vrijeme stvaranja dukljanske, kasnije zetske kulture,

od X do XV stoljeća, za vladavine kraljeva iz dinastije Vojislavljevića i Balšića, a posebno se nastavljaju u vrijeme slavne crnogorske dinastije Crnojevića. Mnogi zapisi, povelje, pisma, testamenti i drugi oblici i tragovi prvih literarnih tvorevina nastajali su tada na latinskom, crkvenoslovenskom, italijanskom, ali i na crnogorskom narodnom jeziku. U čuvenom djelu iz XII vijeka, „Ljetopisu popa Dukljanina“, između ostalog, nalazi se i legenda o Vladimiru i Kosari – naš prvi roman za mlade. U vrijeme Crnojevića Cetinje postaje ne samo sjedište svjetovne i crkvene vlasti nego i kulturni centar: u prostorno malenoj Crnoj Gori, sa svake strane stiješnjenom od velikih i moćnih carevina, 1493. godine počinje s radom crnogorska štamparija, prva kod Južnih Slovena, u kojoj je štampan „Oktoih“ (osmoglasnik) i druge crkvene knjige.

Međutim, doba duhovne i svjetovne vladavine dinastije Petrović Njegoš je vrijeme i procvata crnogorske književnosti, koja je u „Poslanicama“ (pismima) i drugim djelima Petra I Petrovića Njegoša (1747 – 1830) i „Gorskom vijencu“, „Lažnom caru Šćepanu Malom“, „Luči mikrokozmi“ i drugim literarnim ostvarenjima najvećeg crnogorskog pjesnika Petra II Petrovića Njegoša (1813 – 1851) doživjela svoje zvjezdane tre-

nutke. Na porukama i mnogim sentencama iz djela Petra I, svetog Petra Cetinjskog, i Petra II vaspitavane su generacije mladih Crnogoraca, učile da razlikuju pravdu od krivde, dobro od zla. Veliki Vladika Rade, Petar II, začetnik je moderne crnogorske priče za decu („San na Božić“).

U drugoj polovini XIX vijeka u crnogorskoj književnosti za mlade javljaju se dva znamenita pripovjedača: *Stefan Mitrov Ljubiša* (1824 – 1878) i *Marko Miljanov* (1833 – 1901). Ljubiša je poznat po djelima „Pripovijesti crnogorske i primorske“ (od kojih je najpoznatija „Kanjoš Macedonović“) i „Pričanje Vuka Dojčevića“, a Marko Miljanov po anegdotama „Primjeri čojstva i junaštva“ i djelu „Život i običaji Arbanaša“.

Vrijeme druge polovine XIX i prve polovine XX vijeka u crnogorskoj literaturi za decu i mlade nije dovoljno istraženo i valorizovano. Ono iziskuje temeljitiju i svestraniju obradu od strane književnih kritičara i istoričara naše literature.

Crnogorska književnost za decu i mlade od pedesetih godina XX vijeka, kao i mnoge druge književnosti ovog žanra na balkanskim prostorima, ima moderan pristup mladom čitaocu, kome se obraća s poštovanjem i od koga zahtijeva aktivan odnos prema predmetu o kome se govori. U

proznom stvaralaštvu za mlade zapaženi su romanopisci Čedo Vuković, Stevan Bulajić, Dušan Kostić, Mirko Vujačić i drugi i pripovjedači Mihailo Ražnatović, Mihailo Gazivoda, Veljko Martinović, Milorad Radunović, Janko B. Vučinić, Milenko Ratković i mladi, moderniji prozaisti Spasoje Labudović, Slobodan Stanišić, Slobodan Vukanović, Radovan Vujadinović, Jovo Knežević i Đordina Radivojević. Od naših savremenih pjesnika za decu i mlade ističu se nekoliko pisaca rođenih od 1930. do 1934. godine: Dušan Đurišić, Vojislav Vulanović, Branko Banjević, Jevrem Brković, Ivan Ceković i Spasoje Labudović, a od onih koji su se javili sedamdesetih godina prošlog vijeka, i kasnije: Milorad L. Kalezić, Velimir Milošević, Dragan Radulović, Milutin Đuričković i Dragiša L. Jovović.

Savremena crnogorska književnost za decu i mlade stvarana je prvenstveno u Crnoj Gori, ali i u drugim sredinama u kojima su živjeli, ili i danas žive, mnogi crnogorski pisci (Sarajevo, Beograd, Novi Sad, Vrbas). Ta literatura, svojim najboljim ostvarenjima u poeziji i prozi, staje u red literarnih domašaja u nekadašnjim jugoslovenskim republikama i u drugim balkanskim i evropskim sredinama. Stoga je prioritetan zadatak naših poslenika u oblasti literature i kulture

da crnogorsko književno stvaralaštvo za decu i mlade, u reprezentativnijem obliku - putem prijevoda i prepjeva - bude dostupnije drugim sredinama. Prevodioci s crnogorskog jezika na razne jezike svijeta (ta blistava duga koja premošćuje i zbližava literature i kulture) imaju velike mogućnosti za svoju plemenitu djelatnost.

Moderna crnogorska poetska i prozna oštvačenja za decu i mlade, sve bogatija novim formama i sadržajima, raznovrsnija i kvalitetnija, iziskuje svestranu pažnju antologičara i istoričara literature. Odavno je nastalo vrijeme da se iz raskešne bašte naše poezije i proze izaberu najbolji cvjetovi.

Prva antologija crnogorskog pjesništva za decu „Otkud dolazi vjetar“ Slobodana Stanišića, u kojoj je zastupljeno 25 pjesnika, objavljena je davne 1991. godine u Titogradu. Trebalo je da prođe dvadesetak godina da se pojavi značajna antologija crnogorske poezije za decu i mlade „Biseri na suncu“ Žarka L. Đurovića u kojoj se nalaze izabrane pjesme 48 crnogorskih pjesnika. Autor ovih redova, 1993. godine, objavio je prvu antologiju kratkih priča crnogorskih pisaca za decu „Uvijek ljepota“. Antologija je prevedena na engleski (1995) i ruski jezik (1998), a knjige su objavljene u Podgorici.

Prilikom pripremanja antologije priča za decu crnogorskih pisaca nijesam uzimao u obzir broj knjiga za decu naših pisaca i njihov ukupni literarni opus nego isključivo kvalitet odabranih priča. Estetski kriterijum, dakle, bio je jedino primaran i to sam pokušao da sprovedem do kraja antologije. Imao sam i cilj da otrgnem od zaborava dobre priče literarnih stvaralaca koji za života nijesu objavili zbirke proznih ostvarenja za najmlade.

U antologiji „Prostrani vidici“ zastupljene su priče pedeset i četiri crnogorska pisca XX vijeka, rođenih u rasponu od preko šezdeset godina. Želja mi je bila da se naši čitaoci bolje upoznaju s dijelom proznog stvaralaštva za decu i mlade koje je nastalo u Crnoj Gori, ali i u drugim sredinama u kojima žive ili su živjeli crnogorski pisci.

Dušan ĐURIŠĆ

Mihailo Gazivoo
BAČKOVA POMOĆ

Probudio se Bačko. Ipak neće da ustane. Voli on da leži i da se odmara, da sluša cvrkut ptica, groktanje glasnog praseta u pojati, blejanje susjedovih ovaca za jagnjadima, lavež pasa ... Prati on i igru sunčanih zraka po kući. Muve kroz njih proljeću i njihova crna odjeća se za čas pretvori u srebrnastu. A paukova mreža u čošku grede i zida, iako joj je Bačko sinoć iskidao sve konce, opet je razapeta. Pauk, taj neumorni pletač, zgurio se na kraju svoje tvorevine i vreba. I, kao da sve niti mrežine drži u svojim nepresušnim ustima, pokrenuće se od najmanjeg trzaja i pojuriti onako sitan i grbav. Ne trpi Bačko to lovište muva. Bakina metla jednim pokretom sve očisti. I pauka. Opet se nekako izvuče taj neumornik i brzo podigne razrušeno ...

Baka je nekuda pošla. Neumorna je kao i pauk. A pomuzla je kravu i skuvala mlijeko, odlila za njega u zeleni lončić. Ali on neće da jede. Nije jutros gladan. Ustaće, i poči će da traži baku.

Ide Bačko kroz vinograd od rozge do rozge, pronalazi zrikavce, hvata ih, i pušta. Oni se dig-

nu kao strijele, spuštaju odmah, opet kače, sviraju.

Trčkarajući i loveći, Baćko opazi baku. Povila se nad motikom. Ona je juče govorila komšinici Mari da joj rani krompiri istruliše u zemlji i treba ih vaditi.

- Bako! – zovnu je.

Ona ne ču. Zanimjela se poslom. A sitna nekako došla tako pogurena. I slična je toj crnoj zemlji koju ona motikom prevrće i prstima iz nje vadi krompire.

Baćko je ponovo zovnu.

Ispravi se ona i okrenu, držeći i dalje motiku u šakama. Lice joj namrskano, znojavo, prašnjavo.

- Ti, Baćko! Ustao već? A ja sam se tiho izvukla iz kuće da te ne probudim. Djeca treba da spavaju i rastu ...

- Da ti pomognem, bako?

- Nijesu tvoje ručice za ovakav posao.

- Mogu ja – pride joj Baćko i šakama zahvati držalo motike.

- Ne! Posjeći ćeš noge ...

- Držaću ih raširne!

- I baš želiš da pomogneš svojoj baki? – pogleda ga toplo.

U njenim utonulim očima zasijaše iskre.

- Hoću, bako!

- Onda sakupljaj izvadene krompire i slaži ih na gomilu. To nije teško. Poslije ćemo zajedno da ih ubacimo u kotarice. Magarac će da iznosi.

- A ja ću tada sjedjeti između kotarica? – obradova se Baćko.

Skakuće on po raskopanoj njivi, prinosi krompire. Gomila raste, raste ... Samo da bude što veća. Brdo na njivi. A magarac će morati i triput da iznosi. Šest njegovih jahanja – tri od kuće, a tri do kuće! ...

Kopa baka, neka nova snaga joj došla, i često pogleda svog unuka.

- Bakino malo, vrijedno, sažaljivo – šapuće ona.

Janko Donović
PUT U „AMERIKU“

Sjećanje daleko seže, kao ralo koje duboko ore.

Bio je dijete, živjeli su na selu. Iz njihovog kraja skoro svi su tada išli na zaradu u Ameriku. Siromaštvo ih je nagonilo da napuste rodni kraj i pođu u daleki, tuđi svijet. Urezale su mu se u pameti noćne sjedjeljke kad nekoga ispraćaju. Kuće tijesne, sjedi se po pođu, voltu, po stvarima. Djeca vire između koljena starijih, ispod stuba, stolova. Poslije nekog vremena dolaze pisma i nekakvi žuti dolari što fino zvone kad padnu iz djedovih ruku na salidž pri ognjištu.

Jednoga dana, sa još dvojicom drugova, onako mali i željan pustolovina, pođe i on u – „Ameriku“. Iskrali su se iz sela, da ih ne primijete, i zaputili se glavnim seoskim putem kojim svi nekud odlaze. Putovali su dva sata hoda do ispred nahijskog gradića, opkoljenog i stegnutog zelenom vodom. Došli baš na jedan jezičak polja, gdje ujedinjeno huje gotovo sve krajinske vode. Pod jesen, ovdje rijeka strašno nadode i postane mišićava, neravna, zasukana. Huji kao sto vodopada, zahvata oranice, puteve, jedva se nekim krajem

može proći. Mostići utonu, preko njih ključaju bijeli kolovrati.

Djecu je presrela neka žena iz gornjih sela, kojoj je sumnjivo bilo da ona sama lutaju pokraj ovako pomahnitalih voda.

- Odakle ste vi, malizi?

- Mi iz Tomića.

- A čiji ste vi?

- Mi ... Špiranovi, Đurovi, Savovi.

- A kuda ste krenuli ovako pozno?

- Mi ... u Ameriku ... - ote se jednom od njih, bojažljivo i nekako izgubljeno.

Ženi je bilo jasno da su djeca pobjegla od kuće.

- Natrag se vrćite, da se noćas ne potopite! Da vam znadu majke i babe, bilo bi vam iza uši!

Poslušali su i vraćali se u selo ispod tamne, nagnute planine. Samo da stignu što prije do svojih majki od kojih su se tako nerazumno udaljili. Jedan ogroman kamen jedva se držao na vrhu brda. Ispod njega bijelila se panjega neba kao kakav nepravilni otvor.

- Brzo, djeco! Onaj kamen će se survati odozgo. Ako se ne surva na svatove što vode nevjestu, hoće na neposlušnu djecu koja se ispod njega zagovaraju.

Išli su kao bez daha, potrčavajući i strijepeći da li će ponovo vidjeti domove. Činilo im se da se onaj kamen otisnuo i da tutnji niza stranu. Žena ih je požurivala zbog noći koja je naglo rasla iz doline. Izubijani dječji prsti o kamenje uvlačili su se u kozju obuću kao puževi.

Vode su hujale, hujale ...

Janko B. Vučinić
ZEKOV LOV

Bilo mu je ime Vuko, ali smo ga zvali Zeko zbog njegovih kosih i zelenih očiju. Pecali smo sitne ribe po plićacima. Bio je to oskudan lov.

Jednog dana Zeko predloži:

- Ona tvoja gvozdена vrša mogala bi nam biti od koristi. Na brzaku ćemo napraviti lovište. Što će nam ovaj sitniš? Ja ću sagraditi lovište, a ti ćeš dati svoju vršu. Ulov ćemo dijeliti popola.

- Pristajem – rekoh. – Čim sagradiš lovište, donijeću vršu.

Zeko brzo sagradi dva zidića, nagnuta jedan prema drugom, ispod same površine brzaka. Između zidova postavismo vršu.

Pastrve su stjelovito jurile uz brzi vodeni tok, kao da su se nadmetale u brzini. Trka je prestajala tek onda kad bi se ulovile u vrši.

Kad sam prvo jutro stigao na lovište, voda je hučala i prelazila preko pastrva koje su se blistale u vrši.

Podrhtavao sam od radosti i nestrpljivo čekao Zeka. Kad je stigao, izvadili smo vršu i brzo podijelili ulov.

Vidjelo se da Zeko nije bio zadovoljan diobom. Zavidno baci pogled na pastrve koje su se trzale, nanizane na vrbovom prutiću, i jedva čujno progunda:

- Više sam uradio od tebe. Sam sam sazidao lovište ...

Uzalud sam se slijedećih jutara naginjao nad vodu gdje je bila postavljena vrša. Rijeka je, činilo mi se, jecala između tvrdih gvozdениh žica vrše. U njoj više nije zablistala ni jedna ulovljena riba. I Zeko se čudio, upiljio u mene sitne zelenkaste oči i govorio:

- Ni jutros ništa!

Drugog dana ustao sam u zoru. Otrčao sam bos dugim puteljkom do rijeke i brzo sišao do lovišta. Iza brda se lepezasto prostirala prva svjetlost vedrog dana. Na obali, iza visokih vrba, spazih neku priliku kako se brzo udaljava prašnjavom stazom.

Viknuh:

- Jesi li ti, Zeko?

Moj zov ne zaustavi trkača. Okrenuh se ka lovištu. Nekoliko pastrva ležalo je pored plicaka. Nedaleko od njih plivala je Zekova torbica za ribe.

Stefan R. Uskoković
TOPOLA, HRAST I RUŽA

- Koliko sam visoka! Ima li što pravije od mene? – govorila je topola izvijajući se prema oblacima.

- Koliko sam širok i moćan! Ima, li što snažnije od mene? – govorio je hrast granajući pored nje svoju krošnju.

U podnožju njihovu od svoje sićušnosti crvenjela se ruža.

Došao je gorosječa.

Posjekao je topolu, trebalo mu je stablo za stozinu.

Posjekao je hrast, da na njegovim granama djecu ogrije.

Pomirisao je ružu i mirisom njenim razgaljen uputio se domu svojemu.

Dušan Kostić
KAPIJA

Stajala je ondje, na ulazu u prostrano dvorište, stara drvena kapija sa nastrešnicom već pozele-njelom od mahovine, išarana mnogobrojnim lini-jama, slovoma; čak su se jasno raspoznavali i tragovi pušćanih metaka – jedan svjetski rat, onaj prvi, bio je tek prošao.

Mene je privlačila ta kapija. Nije, valjda, bilo dana a da se nijesm kačio na njenu glomaznu kvaku i, tako, visći o njoj, klatio njeno krilo, „leteći“ s kraja na kraj, tamo i ovamo. Ili sam se vješto peo pod nastrešnicu, igrajući se žmurke s Bogdanom i Satom ili sam sjedio u njenoj sjenci i sricao prva slova. Ponekad bih dugo stajao ispred nje, gledajući niz sokak ko prolazi. Da, zaista, volio sam mnogo tu kapiju. Čak je i danas, poslije toliko godina, volim. Mnoge me, drage, uspomene vezuju za nju. Jedna naročito.

... Majka je otišla da pere rublje, dolje, na rijeku, a ja sam ostao da pazim kuću. Sio sam na prag. Bilo mi je dosadno. Dugo sam gledao u strme padine Visitora, nad jezerom. Plašila me je ta planina, visoka i divlja, njene mrke šume u kojima sigurno ima vukova i mededa, koje ja

odovud ne vidim, a možda me oni, sada, svjetlu-cavim očima ozgo gledaju – ispod granja. Sjetih se priče o seljaku Ostoji . Gore je on, u šumama, srio jednog mededa i s njim se uhvatio u koštac. Rvali su se dugo. Ostoju je, kažu, bila popala pjena bijela i krvava; meded ga je bio stegao da su mu sve kosti pucale. Ali, ipak, Ostoja je na kraju savladao zvijer i vratio se u selo kao po-bjednik. Istina, poslije toga legao je u krevet i odbolovao tu pobjedu. Ali, ostala je priča o nje-govoj snazi i podvigu.

Ja sam želio da budem snažan i hrabar kao Os-toja. Zamišljao sam: idem proplankom, sam, kad odjednom preda mnom – bup! – meded! Mrk. Ogroman. Ja onda skinem kaput i – pravo na njega ...

Zaškripala je kapija.

- Što je, mamin sine! – doviknu mi otud Bog-dan. – Čuvaš kuću?

- Čuvam.

- Vrlo važno. Neće kuća pobjeći. Ajde s na-ma, ja i Sato odosmo na Meterize. Trava je su-va, klizava – klizaćemo se kao po ledu.

- Ne smijem. Kad se vrati majka ...

Bogdan prezrivo štrcnu pljuvačkom:

- Pih, baš si kukavica! Ni za što nijesi!

Sjetih se Ostoje.

- Eto, da vidiš da nijesam kukavica! Idem!

Priklopio sam vrata, kapiju, i s drugovima pošao u igru. Tek kad je gust, sasvim gust mrak ovladao, vratih se kući.

Majka je već, sva ljuta, čekala s prutom u dvorištu.

- Tako li se pazi kuća? A, čekaj – pokazaću ja tebi! – vikala je šibajući me da se sve pušilo. – Miči mi se s očiju! – rekla je na kraju i ušla u kuću.

Bio sam odveć uvrijeđen. Da sam mogao, da sam samo od mraka smio, otišao bih, odjurio bih smjesta u onu šumu da me mededi i vuci rastrgnu – pa neka onda majka vidi što će! Ali, mjesto u šumu, popeh se i sakrih pod nastrešnicu kapije. Znao sam: kad je prođe ljutina, majka će me tražiti, zvati na večeru, da idem na spavanje. A ja ću ćutati, sakriven, i neću joj se uopšte javljati. Njoj će biti žao. Zabrinuće se, preplašiti. I više me neće tući.

Tako je i bilo.

Poslije jednog sata stala je na prag i, onako u mrak, doviknula:

- Hajde, ulazi u kuću!

Ja sam ćutao. Mrak je ćutao.

- Ulazi, kad ti kažem! – ponovila je majka, zureći neodređeno u tminu noći.

Izašao je i ujak i provirio iza njenih leđa.

- Što je, nema ga? – rekao je, protežući se.

Počeli su da me zivkaju po dvorištu, da me traže s lampom – uzalud. Već se opazalo – po glasu koji je podrhtavao – da je majka uznemirena.

- Aha, aha ... – likovao sam.

- Mišo, javi se! Gdje si? Neću ti ništa! Javi se da večeraš. Dockan je, sine!

Ništa.

Prošli su ispod mene, izišli na sokak, dozivali me i tamo. „Mišo, Mišo!“ – čulo se okolo, kroz noć, po komšiluku. Lampa je žmirkavo lunjala kroz mrak, zabrinuta i ona. Vратиše se, naposljetku. Pod svjetlošću lampe vidjelo se uzbuđeno lice mamino, i suze.

- Kuku meni, kukavici, što uradih od djeteta! – vajkala se ona i osvrkala na sve strane.

Zastadoše kod kapije.

Ujak mahnu rukom i reče:

- Maloprije mi Šuto kaza da su se vuci pojavili u Donjoj mahali. Pobjegoše ljudi u kuće ... I gdje baš noćas Miško da štukne!

Sad znam da je to govorio samo radi mene, da je vukove izmislio, pretpostavljajući da sam ipak tu negdje u blizini. Ali, ja nijesam hrabar kao Ostoja, i srce mi odjednom siđe u pete.

- Evo me, evo! – doviknuh s kapije.

I počeh da se spuštam.

- A, tu si, bruko! Što se ne javiš? – nasmija se ujak. – Baš nas žive prepade.

Majci laknu. Htjede opet da me grdi, ali je ujak prekide. Zagrli me i uvede u kuću.

Iza nas ostade kapija. Mračna. I neke zvijezde nad njom.

Veljko Martinović

JAZAVAC

Ne uđosmo ni kada brat zatvori strugu, jer u to doba, nakon prvog sumraka, unutra uvijek dimi. Kao obično ostadosmo napolju dok se zapuštena vatra razgori i dok se razide dim.

Odjednom, pred nama, navrh velike šume što počinje stotinak metara ispred kolibe, odjeknu pucanj. A odmah zatim začu se krhot u suvom lomu, koji je baš tih dana trebalo spaliti da bismo najesen posijali ozimu raž.

- Ko to puca podnoć? – upitah brata.

On se i ne osvrnu na moje pitanje; nalakćen na plot, zagledao se nekud naniže, u suvinu bukove šume.

- Da nijesu komiti? – priupitah sa strahom.

- A ko bi drugi? – prošapta tiho, jedva razab-
rah.

Zanijemio od straha, ostavih brata, strugnuh unutra i šćućurih se uz oganj. Majka podstiče vatra pod kotlom, a meni i čudno i krivo što to čini ovako mirno, kao da se nije ništa desilo. I baš kad htjedoh da joj pribacima zbog toga, pred kolibom se začu razgovor.

Prepoznadoh očev glas. Umalo ne kriknuh od sreće.

Pojurih k vratima, ali prije no što i dođoh do njih, ona škripnuše i otac zakorači unutra s puškom u ruci. „Pa on je pucao!“ – laknu mi odjednom. Ali tek što se pribraha, zapanjih se kad pogledah u ono što spusti kraj sebe. Jer, poznavao sam već mnogo divljači, ali to što sad donese ne bješe ni vuk, ni lisica, ni kuna, zecu ni nalik, a srni – ni pomena nema o tome. „Što li je to?“ – pomislih u čudu.

- Gdje li ga ukeba? – upita majka.

- U lomu – odgovori otac ne bez ponosa. – Čekam ja, znam da će krenuti u štetu, ali ga nema. Opazio me, pa ne smije izaći. I baš kad krenem ovamo, kad on pokaza balju. Počekah da izmili iz jame, i da odmakne, pa ga tek onda gadah. Ali, promaših. On brzo natrag, hoće u rupu, a ja – nemam kad ni napuniti pušku, no objame nogama pravo u njega! A on zareža kao pseto, izvrnu se na leđa, iskezi zube da me ugrize. Ali ja brži: tres! – kundakom po glavi.

„Jazavac!“ – sinu mi odjednom. Sjetih se da je sinoć dolazila strina i žalila se kako im pustoši kukuruz.

Prido mu. Pomalo liči na pseto, ali debeo, zdepast, baš kao svaljen, kao mješina brašna.

Noge mu kratke, a vrat snažan, obao. Dlaka sva naježena, kratka i sjajna. Oči sklopljene. Niz zatupastu njušku, svrh čela do nadno nosa, slazi mu balja – kao snijeg bijela. Valjda zato što je otac pričao kako je jazavac htio da ga ujede, ne smijem ga dotaći. Obilazim izdalje i posmatram ga pažljivo, sve dok me ne pozvaše za sofru.

Usred večere opet bacih pogled na njega. Učini mi se – trepće! Zagledah bolje: dlaka na bokovima se pokreće.

- Živ! – viknuh i skočih na noge.

Otac se, ne vjerujući, osvrnu.

- Diše! – rekoh. – Pogledaj mu bokove!

Otac ustade i uze pušku. Uхвати ga za zadnje noge i odiže malo od zemlje, pa ga stade nemilosrdno udarati kundakom u obli vrat.

On poče da cvili, hropti, a ja se naježih, sagoh glavu i pokrih oči šakama.

- Iznesi đavola napolje i ubij puškom! – reče majka, primijetivši da mi je žao jazavca. – Zar ne vidiš da mali plače?

- Jest! Metak da štetim! – dočeka on posprdno.

Ali ga ipak iznese. Spolja dopriješe još dva-tri mukla udarca, pa otac uđe, prisloni pušku uz brvna, otrése ruku i nastavi večeru.

Ustadoh. Ne mogah više ni zalogaja.

Otac to primijeti.

- Jazavca – veli on – ne treba žaliti, jer je on obična lupeža koja ljudima krade kukuruz.

Svejedno, ja ne prilazih sofri. A otac me stade dražiti, kao da ga veseli što me njegove riječi ljute.

Ali se uskoro sve preokrenulo: ljutio se on, a radovao – ja.

A evo zašto: Prije no što će leći, otac izade da jazavca podigne na krov, da mu ga u toku noći ne bi odvukla nekakva divljač. Ali ga ne nađe ispred kolibe.

- Pobjegao je lopov! – reče smrknuto nakon povratka, sjedajući na klupicu pored vatre.

- Kako ostade živ? – čudim se tobože ja, prikrivajući radost.

- Baš čudno! – kaže otac. – No, zvijer je to – devet života ima ... A spasao ga i onaj njegov debeli vrat.

- Zar i od onolikih tvojih kundaka? – prasnuh u smijeh.

- U ponjave, mangupe! – pripremiti mi on, tobože ljutito, ali uz prigušen osmijeh koji se tek naslućivao ispod njegovih gustih brkova.

Mirko Vujačić **OČEVO SRCE**

U planinskom zaseoku živio je dječak, sam u osamljenoj kućici. Otac mu je bio u partizanima, a majku su mu neprijatelji otjerali u ropstvo.

Ostao siromah bez igdje ikoga, sam-samcit, na malenom imanju. Pomirio se sa sudbinom da mu roditelji možda neće nikad ni doći. Sjećajući se majke, dječak bi uveče, dok ga je davila samoća, često plakao i suze su mu do kasno u noć kvasile lice. Pozna jesen donosila je plahe kiše i bijesne vjetrove. Po starom krovu otiskivali su se nagli pljuskovi, a vjetar je drmao strehe i jezivo zavijao oko prozora. Nalaktio bi se mališan i sjećao se kako ga je majka hrabrila govoreći mu da u ratu nailaze mnoge nevolje i patnje, ali da on mora biti jači od njih, i kako mu je otac na rastanku rekao da se tada zaboravlja sve, samo se domovina ne smije i ne može zaboraviti. Na rastanku ga je poljubio, pogladio mu kosu i rekao: „Ako ranjenik naide, daj mu vode i rane mu ogrij kraj ognjišta; ako vojnik zaluta, pokaži mu put; ako Tito najezdi na konju, pozdravi ga i poraduj mu se.“

I tako je dječak danima životario u svom kućerku, sam sebi spremao jelo i sve ostalo. Po

cijele duge noći ceptio bi od straha i samoće, uvijen u tanku ponjavu kraj ognjišta. A kad bi ga san osvojio, zaspao bi kraj ognja. U gustom mraku punom samoće i mrtve jesenje tišine ponekad bi zovnuo mamu:

- Mama, dođi, mama! Mama! ...

To je dijete u snu vidjelo majku, a kad bi se probudilo, duša bi mu se ispunila bolom i nevoljama, saznanjem da je mama od njega daleko.

No dječak je imao dva druga, koji ga još nijesu ostavljali. Stari mačak grijao mu je posteljicu kraj ognjišta i bio mu stalni pratilac. Umiljavao se, pratio mu svaki pokret i dugim repom gladio dječaka. A na ćošku kuće ležao je Zeljo, oprezan i vjeran pas. Taj ni ptici ispod planine nije dao mirno preletjeti. Poznavao je, po nekoj utvrđenoj ćudi, prijatelje i neprijatelje. Nikada nije lajao na partizane, a neprijatelje je opazio na velikoj daljini. Kad bi topovi bubnjali, Zeljov bi tužno zavijao ispod sumornog osoja.

No, jedne noći, dok je dječak spremao postelju a mačak oko njegovih nogu preo nevidljivu žicu, neko oprezno zakuca na vrata. Dječak oslušnu. Isprva mu se učini da vjetar udara u dovratke, pa se vrata odbijaju. Kucanje se ponovi. Dječak se uplaši. Ko li to kasno tumara kroz vjetrovitu mračnu noć?

- Ko je? – upita dječak uplašeno.

- Otvori, brate moj! Ne boj se. Naši smo.

Dječak otvori, a prema plamičku, koji je još podrhtavao na ognjištu, pojavi se partizan, iznemogao, pocijepan, s puškom preko leđa i sa dva štapa u rukama. U očima mu je bila tuga, a krv se cijedila niz lijevu nogu.

- Dječače moj, ranjen sam. Primi me! Meni ništa ne treba do gutljaj vode i plamičak ognja! Ne mogu dalje. Ljute su me savladale rane. Snaga me izdala.

- Odakle si, ranjeniče? – upita dječak pribrano.

Ranjenik se malo začudi dječakovoj odvažnosti, pa će ga uz odgovor upitati:

- Sa Titova bojišta! No, gdje su ti roditelji?

- Nema ih. Otac u partizanima, a majku su odveli u logor. Sam sam!

Mali se tužno zagleda u ranjenikovo lice.

- Nikoga nemam, ni brata ni druga. Skini tu pušku, pa lezi da ti rane zavijem.

Dječak se sjeti kako ga je otac pri rastanku savjetovao i bi mu milo što mu se dala prilika da ispuni očev zavjet.

- A ako naidu tuđinske patrole, propašćemo i ja i ti! – reče partizan.- Bolje da se izgubim, da i ti ne bi nastradao.

- Ne, ne boj se! Zeljov neprijatelje osjeti na kilometar. A ja ću te skloniti u trap! – reče dječak.

Ranjenik se malo odmori i dječak mu oprara rane, kad Zeljov zaurla ljutito kao da ga neko tuče po zubima.

- Možda su Nijemci! Skloni se ovdje! – reče dječak i otvori trap pored ognjišta.

Tek što je mali spustio poklopac trapa, upadoše u kuću mokri i ljutiti tuđinci.

Prenoćili su.

Kad svanu, vojnici odoše, a dječak pozva partizana da izide gore.

Mjesec dana mališan je liječio ranjenog vojnika. Najzad partizan krenu da traži četu i pozdravljajući se s dječakom pruži mu jedan sat govoreći:

- Taj sat sam dobio na poklon od svog najvjernijeg druga u ratu. Bio je junak. Kad mi ga je poklonio, zamolio me je da ga nikom ne dam sem njegovom sinu, ako ga gdje sretnem, ili prijatelju koji bi mi u ratu život spasio. Pa pošto mu sina ne mogah naći, na poklon ti moj sat, pošto si ti moj spasilac!

Dječak zbunjeno pogleda ranjenika i reče:

- Pa, našao si i njegovog sina. Hvala, dragi borče. Neka mi sat kuca u ovoj samoći umjesto očevog srca.

Čedo Vuković VISIBABA

Mira i njen djed šetaju gradom. Zadovoljni.

Dan sunčan. Među drvoredima struji dah bliskog proljeća.

Mira počesto zastane i – pitalicama nema kraja.

- Zašto ti, djedice, imaš brkove, a ja nemam?

Zašto kamen pada, a ptica ne pada?

Ima li svaka kuća po jednu ovakvu Miru?

Što kuće ne rastu same, no se radnici muče?

Kako oči prođu kroz staklo i opet se vrata?

I sve tako. Ona zapitkuje i pita, a djed se smješka i odgovara kako zna.

Odjednom, tamo niz ulicu, neka žena povika:

- Evo visibaba! Visibaba!

Djeca uzbuđeno trče prema onim povicima. Grabe se – ko će prije tamo.

Mira se zabrinu: „Nešto se desilo! Nešto strašno!“

Povuče starinu za lakat:

- Djedice, odvedi me tamo!

- Kud?

- Tamo! Da vidim kako visi bba ... Zašto su je objesili?

Starac se grohotom nasmija.

- Hajde, mala mudrice, da vidimo i to čudo!

I povede je.

Na uglu ulice ugledaše krupnu seljanku. Iz korpe vadi i prodaje bijele cvjetove. Krupnooke i rosne.

Ori se njen glas:

- Visibaba! Visibaba!

Djed kupi Miri nekoliko strukova.

- Evo, to je visibaba! Pogledaj – lijep cvijet.

On ti javlja kad je proljeće. Slobodno pomiriši!

Sad Mira obori oči. Poslije nekoliko koraka ona opet omirisa visibabe, pa reče:

- A raste li cvijet koji se zove – visidjeda?

Čedo Vuković

LEPTIROVA SMRT

Morska uvala. Istanjen luk plaže. Titraji vreline nad pijeskom. Sunce tamni na koži kupača.

Pri strani plamsa žukvino cvjetanje. Zapomažu zrikavci.

Razigran leptir nad cvijetom žukve. Nikad ne vidjeh tolikog i tako lijepog. Krila – kao dva dječja dlana. Zlatast sjaj jarkih rubova. Čini se da leptir nema tijela, no samo ta krila, osuta šarenim pjegama i crvenim okicama nalik na bubamare.

Leptir se na tren odiže – lebdi nad cvijetom. Potom se zanese ustranu, okrenut lakom strujom maestrala.

I opet nad cvijetom, pa na njemu, krila iskošenih.

Ni leptir ni cvijet ne crne pod zracima iz visine. Na krilima plamsaji boja kojima ne znam imena.

I sad, gle, treperava krila oko zlatasta cvijeta. Kao leptirica, noću, oko svijeće, oko sijalice. Kao mi, svi, oko sunca.

Odjednom dječji povik:

- Hoću leptira, mama! Leptira!

S pijeska se izvija vitka žena. Dugoruka. Njeni dlanovi lovački se prikrajaju šarenom letaču i cvijetu. Naglo se sklope.

Leptir je uhvaćen – zarobljenik tamnih šaka.

Dotrči dijete. Pruža prozirnu najlonsku kesu. Dlanovi one žene polagano urone u kesu pa se hitro povuku. Dječja ruka steže otvor nad šarenim krilima.

Leptir osjeti da je lišen svoje kratke slobode. Uznemiri se, zalomata krilima u tjeskobi, u svijetloj tamnici od plastike.

Uzalud se krila zalijeću na jednu, pa na drugu stranu. Zagušen je vrelim zrakom, na žezi.

Sad se dijete zatrčava u igranje, obuzeto zanosom radovanja. S noge na nogu. Maše nad kupaćima.

Radoznalo se podižu glave, znojne, zažarenih obraza. Pijesak se gotovo ne vidi od gumenih duška, ležaljki na rasklapanje, ubrusa, gumenih peraja, lopti, jastučića, maski i pušaka za podvodni lov, omota raznih, stakla, bačenih konzervi, boca s pomastima i sprejevima ... I možda se zarobljenom leptiru, tog trenu, učinilo da smo i mi, svi, u nedoglednoj kesi od plastike – sami u nju uskačemo, a borimo se za dah i mah, željni da prsimice uronimo u svježinu prostora i vode i vazduha.

Kesa s leptirom vijori nad glavom djeteta.

Iz pijeska kroz moje tijelo, iz mene u pijesak – drhtanje i jeza užasa.

Eno, lepet divotnih krila naglo slabi.

Leptir klone na dno kese, trza se. Uzleti zakratko, zanesen uzmahom dječje ruke. Zalijepi se za stranu kese.

Drhti, klizi polagano k dnu.

Smrtni trzaj.

Dijete uspori korake.

Još korak-dva. Stade.

Oči k leptiru. Radosno ozarene zjene najednom se ukoče od zle slutnje.

Prsti otvaraju kesu. Oprezno, meko dohvataju leptira za vršak krila i polažu ga na dlan.

Podiže se ruka, dlan k nebu – nudi slobodu klonulom letaču. I kao da ga moli: hajde, vini se opet, lepršaj!

Krila miruju, ukrućena. Nepomično je i vretenasto tjelašće među njima.

Dijete vrisnu, grčevito:

- Umrije leptir, mama! Lep-tir!

Okolo sve utihnu. Ne skače mladarija sa stijenama. Ne pljuskuju vesla. Ne sudaraju se valovi s muzikom iz tranzistora.

Oblak ili garni dim. Teška sjenka naliježe na brda, na obalu. Dim ili oblak? Po žalu – crnilo katrana. Na krijestama talasa – tmasta pjena.

More potamnje do dna.

A dijete potrča, s leptirom na ispruženom dlanu. Stopala ivicom koja dijeli vodu od pijeska – dužinom plaže u luk savijene.

Dijete i majka u jedan glas: krik i vapaj i plač – jeka očaja čovjekovog.

Grana žukve njiše se bez otrovanog, opalog cvijeta.

Njiše se – bez leptira.

Mihailo Ražnatović
PITOMO JATO

Ciča je gramzljivo rezbarila po sputanim oknima. Nikakav ćilim nije imao takav vez, takve šare, zasljepljujuće čudesnih oblika. Suludi led je tamnički katančio prozor.

Sinoć, zalivenim vedikom, preko smrznutih gora, klinasto su letjele divlje guske; jutros, iza

Nastavi čitanje iz knjige koju ćeš uzeti u školskoj ili gradskoj biblioteci. Na taj način ćeš ošetiti čar knjige i čitanja.

Redakcija portala Montenegrina.net

ka sredini, okolo usidrena ostrvca.

Čudno kako su ostajale bezglasne te crne plivačice! One su bile tiše od svega. Vjetar je češkao izbočinama brda i odozgo sjurivao oblake sitnih, čiodastih iskri, zasipajući jezero, svrdlaste varnice su se gasile u vodi i hvatale tanku koprenu po njoj, a ptice su se vrtjele u krugu: ni le-